

Plemenita općina turopoljska utemeljena je 26. svibnja 1278. godine

Sve do 13. stoljeća nemamo nikakvih pisanih isprava o žiteljima župe Turovo polje, no sačuvani dokumenti iz 13. stoljeća pokazuju da su se u Slovinju još uvijek održale mnoge rodovske župe, pa tako i župa Turovo polje. Uz istočnu među župe Turovo polje nalazili su se kraljevski i biskupski posjedi s utvrdom Želin koji su se prostirali uz rijeku Savu i Odru sve do Siska dok su s južne i zapadne strane na području Pokupskog, Kravarskog, Peščenice i Lekenika bili posjedi viteških redova ivanovaca i templara.

Žitelji župe Turovo polje živjeli su u obiteljskim zadrugama, imali su obiteljske (zadružne) posjede, uz njih su uživali i zajedničke odnosno općinske posjede, a poglavar župe bio je župan¹. Još uvijek su slobodno birali svoje poglavare (seoske suce i plemenskog župana), a kao slobodni seljaci-ratnici još uvijek su morali braniti svoju slobodu. Ono što se bitno promijenilo bile su okolnosti u kojima se rodovsko društvo našlo.

Razvojem feudalnog društva i jačanjem pojedinih velikaša nastala su vrlo turbulentna vremena. Veleposjednici su nekažnjeno otimali zemlju nižem plemstvu i plemenskim župama kako bi stvorili sebi što veće posjede. S obzirom da je kraljeva vlast često ovisila o milosti visokog plemstva, mnoge su molbe i tužbe nižeg plemstva i slobodnih župa bile bez učinka. Otimačine i gaženje prava ostalim podanicima nije moglo beskrajno dugo trajati pa je konačno hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. bio prinuđen prekinuti samovolju feudalnog plemstva i 1222. godine izdati Zlatnu bulu koja je jamčila zaštitu svima onima koji su bez obzira na stalešku pripadnost pravedno i pošteno stekli svoje posjede. U članku 17. stajalo je da se „*nikome ne smije oteti posjed koji je poštenom i pravednom službom stekao*“², a u članku 19. se jobagionima (slobodnim žiteljima rodovskih župa) jamčilo da „*žive prema slobodnostima koje su im podijeljene od kralja Stjepana*“. Ova dva članka Zlatne bule bila su od temeljnog značaja za preostale rodovske župe, a time i za žitelje župe Turovo polje, jer su ih štitila od samovolje feudalnog plemstva, zajamčena im je bila neotuđivost naslijeđenog posjeda (plemenštine) kao i pravo na uživanje starih sloboda temeljenih na starom običajnom pravu, a koje velikaši nisu poštovali. Komentirajući posljedice Zlatne bule navodi povjesničar Trpimir Macan u Povijesti hrvatskog naroda³ da je „*niže plemstvo u Slavoniji pretvorilo postupno stare kraljevske županije u svoje staleške zajednice. U njima su sami upravljali i sudili. Takva je zajednica bila turopoljska općina.*“

¹ HDA, str. 63.

² KLAJIĆ 1, str. 232

³ TM, str. 59.

Odredbe Zlatne bule obvezivale su banove i kraljeve da štite slobodne žitelje u onim još preostalim hrvatskim rodovskim župama. Rijetke sačuvane isprave iz toga doba to potvrđuju. Kad je okićko-brezovički vlastelin, knez Ivan sin Jaroslavov (*Ioan filii Yruzlay*), čije se vlastelinstvo prostiralo od Plješivice do turopoljske Brezovice bez odobrenja Turopoljaca žirio svoje svinje u turopoljskim šumama zatražili su Turopoljci 1249. godine od bana Stjepana da mu zabrani ulazak u njihov posjed Turopoljski lug i naredi mu da poštuje međe stare turopoljske plemenštine Velikog (Turopoljskog) luga. Ban Stjepan udovoljio je traženju Turopoljaca i 1249. godine izdao ispravu kojom je zabranio Ivanu Jaroslaviću žirenje svinja u Turopoljskom lugu te točno utvrdio među Velikog luga koji pripada slobodnim žiteljima Turopolja. Ova je isprava vrlo značajna stoga jer dokazuje da je u to doba na području Turopolja postojala nekakva pravna tvorevina (župa, općina ili sl.) koja je posjedovala vlastite nekretnine i da su vladari poštovali njezin legitimitet. Prema toj ispravi međa je išla potokom Ruča, zatim tijekom rijeke Odre, potokom Lekenikom preko vode (možda močvare) naziva Obonin, na Mrkvaču (Mortoyz), do ceste, dalje cestom do potoka Bune, Bunom do zemljišta zvanog Mraclin, dalje do potoka Obdine, Obdinom do rijeke Odre, Odrom do potoka Ribnice, zatim preko područja zvanog Zdenci sve do Save te dalje Savom do Ruča⁴. Ova se međa uglavnom poštovala idućih 700 godina kao međa Turopoljskog luga u vlasništvu plemenite općine turopoljske.

Iste su godine na Tijelovo žiteljima župe Turovo polje vraćeni posjedi u Odri koje im je također osporavao okićko-brezovički knez Ivan Jaroslavić⁵. Sve je ove posjede šest godina kasnije potvrdio turopoljskim jobagionima kralj Bela IV. novom ispravom izdanom 1255. godine⁶.

Temeljem odredaba Zlatne bule kralja Andrije II. uživali su slobodni žitelji rodovske župe Turovo polje, kao vlasnici privatnog i zajedničkog posjeda, u pravnom smislu jednake slobode kakve su uživali i plemići. Stoga je ban Matija na prvi poznati opći slovinjski sabor 1273. godine pozvao podjednako plemiće i slobodne žitelje župa (*nobiles et iobagiones castrorum*). Na tom je saboru potvrđena neotuđivost naslijeđene plemenske baštine žitelja župe, a poštujući rodovsko običajno pravo turopoljski su jobagioni bili čak u boljem položaju od feudalnih plemića, jer su za razliku od feudalnog plemstva bili neograničeni vlasnici svojih posjeda, svoje plemenštine, i nisu imali nikakve posebne obveze prema banu i kralju. Povjesničar Vjekoslav Klaić navodi da je jedan od zaključaka sabora bio da plemenska

⁴ PSPOT 1, str. 8.

⁵ PSPOT 1, str. 9.

⁶ PSPOT 1, str. 10-11.

baština žitelja župe koji umru bez baštinika, pripada toj plemenskoj župi⁷. Kod feudalnog plemstva, kojemu je kralj darovao posjede i plemićku titulu, vladalo je pravilo za one plemiće koji nisu imali nasljednika, da posjed pripadne natrag kralju, a u znak zahvale za darovani posjed feudalac se morao zakleti na odanost kralju i preuzeo obvezu da na njegov poziv ide u rat. Takvih obveza nisu imali slobodni žitelji starih župa. I u ostalim su obvezama (porezima) nestajale razlike između plemića i slobodnih žitelja župa⁸.

Na saboru koji je 1278. godine sazvao ban Nikola Güssing zatražili su jobagioni Turovog polja od bana da im izda ispravu koja bi potvrdila da Turopoljci od pamtivijeka uživaju slobode i prava kakva imaju i ostali plemići, kao i da njihovi podložnici (kmetovi) budu oslobođeni od poreza. Prema pisanju povjesničara Antuna Dabinovića⁹ postavio je ban Nikola, pitanje okupljenim plemićima o opravdanosti turopoljskih zahtjeva. „*Nikola Güssing*“, piše Dabinović, „*nije htio vjerovati da te povlastice pripadaju turopoljskim jobagionima 'od nezapamćenog vremena', ali ga prisutni plemići toliko uvjeriše o istinitosti tih tvrdnja, da je na svršetku popustio*“. U ispravi bana Nikole izdanoj 26. svibnja 1278. godine¹⁰ zapisana su i potvrđena su svim turopoljskim jobagionima njihova prava i slobode koja uživaju „*od nezapamćenog vremena*“¹¹. Priznanje slobodnog (a to je tada značilo plemićkog) statusa žiteljima Turopolja od strane bana Nikole potvrdio je već iduće 1279. godine kralj Ladislav IV.¹² izdajući povelju na koju su se tijekom povijesti pozivali svi kraljevi i banovi kad su turopoljskim plemićima potvrđivali njihova plemićka prava i slobode. Stjecanje plemićkog statusa bilo je od velikog značenja za žitelje Turopolja jer su kao plemići turopoljske plemenite općine od tada uživali izravnu zaštitu hrvatskog bana i hrvatsko-ugarskog kralja.

Od toga doba turopoljske jobagione sve češće nazivaju plemićima, a župa Turovo polje sve češće se u spisima naziva zajednicom plemića, odnosno plemenitom općinom (*communitas nobilium*). Već slijedeća sačuvana isprava koju je 4. srpnja 1279. godine izdao zagrebački Kaptol spominje turopoljske i lomničke plemiće (*nobiles Campi i nobiles de Lomnycha*)¹³.

Kad se pomnije razmotri sadržaj rečene isprava bana Nikole moglo bi se reći da se za žitelje dotadašnje župe Turovo polje zapravo nije u svakodnevnom životu ništa bitno

⁷ KLAJČ 1, str. 281

⁸ KN Zagreb, str. 38-39

⁹ Dabinović, str. 203

¹⁰ PSPOT 1, str. 30-31

¹¹ „*universi iobagiones castri Zagrabiensis ad nostram accedentes presenciam, in communi concilio predicto condiciones libertatum ipsorum antiquas nobis exposuerunt sub hac forma*“, PSPOT 2, str. 31

¹² PSPOT 1, str. 36-37

¹³ PSPOT 1, str. 33-34

promijenilo. Ban Nikola naveo je u spomenutoj ispravi, a kralj Ladislav IV. potvrdio, bitne elemente dotadašnjeg običajnog prava koje su vrijedile u župama i kojih se plemenita općina pridržavala. Pa ipak, odredbe navedene u ispravi bana Nikole imale su dalekosežne posljedice jer se smatraju prvim statutom plemenite općine turopoljske. Slijedom gornjih činjenica može se stoga zaključiti da je ispravom bana Nikole od 26. svibnja 1278. godine, koja je izdana na temelju zaključaka hrvatskog sabora utemeljena plemenita općina turopoljska.

Povjesničar Ferdo Šišić navodi da je „*prvi turopoljski statut potvrdio kralj Ladislav IV god. 1279, a taj je ovim plemićima dao pravo da sebi biraju svoga župana (comes)¹⁴ i ostalo činovništvo (oficiales) na zboru čitave općine (congregatio generalis) i to svake godine. Na tim zborovima Turopoljci su raspravljali o svojim lokalnim potrebama i branili svoj posjed i svoj iznimni pravni položaj... Kao plemići Turopoljci su služili i u vojsci pod banskom zastavom, ali ipak tako da su sačinjavali zasebnu četvu pod svojim zapovjednikom (capitaneus)*“¹⁵. Također je bila jako važna odredba koja je branila velikom županu zagrebačke županije da se miješa u unutrašnje poslove slobodne župe, odnosno kasnije plemenite općine turopoljske.¹⁶ Na ovu će se odredbu pozivati kroz povijest turopoljski plemići kad god će netko pokušati ugroziti vrhovnu upravnu i sudsku vlast plemenskog turopoljskog župana (*comes terrestris*), a osobito kad će medvedgradski gospodari htjeti podčiniti župana i turopoljske plemiće. Kod izbora župana izričito je navedeno da turopoljski župan može biti samo onaj plemić, kojeg na zajedničkom spravišću izaberu turopoljski plemići na temelju osobnog prava glasa i da svaki plemić ima pravo doći na izbore¹⁷. Iz kasnijih izvora saznajemo da se župan birao svake godine na dan sv. Jurja, zaštitnika plemenite općine Turopolja.

Zavjetna crkva sv. Jurja nalazila se u Odri Svetojurjevskoj, a pokraj crkve održavala su se velika turopoljska spravišća i sudovanja¹⁸. U sudskim je sporovima plemenski župan sa svojim prisjednicima bio neograničeni sudac. Zastupao je župu pred kraljem, hercegom, banom i svim sudbenim oblastima u Slavoniji i Ugarskoj i dolazio na ugarski i slavonski sabor kao njegov virilni član¹⁹.

¹⁴ „*Nec aliquis inter ipsos terrestris comes esse possit, nisi se communi consensu eorundem et euoluto termino anni, terrestrem comitatum renouandi haberent facultatem*“ (PSPOT 1, str. 31.)

¹⁵ Ferdo Šišić: Povijest Hrvata, Pregled povijesti hrvatskoga naroda 600.-1526., prvi dio, Marjan tisak 2004. str. 258 i 259, fusnota br. 120 i 121. i PSPOT 1, str. 36-37

¹⁶ „*Curialis uero comes Zagrabienensis predictus, nullo unquam tempore posset descensum facere inter ipsos*“ (PSPOT I., str. 31.)

¹⁷ PPOT 2, str. 7

¹⁸ PSPOT 1, str. 339.

¹⁹ Šišić, str. 259, fusnota 121.

Tako je plemenita općina turopoljska uspjela zadržati sve tekovine ranijeg rodovskog ustroja sa svim bitnim osobinama običajnog prava i sačuvala ga bez nekih većih promjena tamo od dolaska Hrvata u ove krajeve pa sve do polovice dvadesetog stoljeća, dakle više od tisuću dvjesto godina, nadživjevši mnoge društvene sustave u kojima je postojala.

O tome da je dotadašnja rodovska župa stekla plemićki status ispravom bana Nikole od 26. svibnja 1278. godine dokazuju, kako je već spomenuto, kasnije kraljevske povelje, kojima su kraljevi potvrđivali povlastice turopoljskom plemstvu pozivanjem upravo na ispravu bana Nikole. Kad je vojvoda Karlo Drački u svojoj turopoljskoj utvrdi Želinu izdao 16. travnja 1371. godine ispravu kojom je naredio svim kaštelanima i njihovim namjesnicima da poštuju povlastice koje su Turopoljcima zajamčene od starine²⁰, on se pozvao na ispravu koju je 6. ožujka 1364. godine izdao kralj Ludovik. Kralj Ludovik se u svojoj ispravi pozivao na vlastitu ispravu izdanu 25. ožujka 1352., a u njoj se pozivao na ispravu kralja Karla izdanu 4. srpnja 1333. godine. Kralj Karlo se u svojoj ispravi bio pozvao na ispravu kralja Ladislava IV. izdanu 1279., a kralj Ladislav na ispravu hrvatskog bana Nikole izdanu 26. svibnja 1278. godine. Kralj Žigmund je 9. veljače 1436. godine također potvrdio plemićka prava turopoljskim plemićima pozivajući se ispravu bana Nikole iz 1278. godine kao i ispravu Bele IV iz 1255. godine koja se odnosila na vlasništvo Turopoljskog luga.

Zadnje dileme o tome riješio je kralj Ludovik II. ispravom izdanom 4. prosinca 1524. godine. U desetgodišnjem sporu koji su turopoljski plemići vodili protiv markiza Juraja Brandenburškog oko vlasništva Lukavca naredio je kralj tadašnjem najuglednijem ugarskom pravniku i zakonodavcu, Istvanu Verböczyju²¹, da uvidom u stare isprave i povelje ispita jesu li Turopoljci pravi plemići ili nisu. Nakon detaljnog proučavanja kraljevskih povelja, a posebno se pozivajući upravo na ispravu bana Nikole²² iz 1278. godine, Verböczy je utvrdio da su Turopoljci pravi plemići. Sve su spomenute isprave tiskane u 1. i 2. svesku knjige *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja* Emilija Laszowskog²³.

Nakon sabora 1278. godine i isprave bana Nikole sve se češće župa Turovo polje naziva u raznim ispravama plemićkom zajednicom odnosno općinom (*communitas nobilium*), a 1334. godine prvi put se u latinskom tekstu spominje hrvatski naziv Turovo polje (*Campo Turouo*) u popisu crkava (zborniku) zagrebačkog arhidakona²⁴.

²⁰ PSPOT 2, str. 88-89

²¹ Istvan Verböczy (oko 1460-1542), mađarski pravnik i zakonodavac, autor *Tripartitumu*, zakonika koji je preko 300 godina vrijedio u Ugarskoj i Hrvatskoj od 1514. do 1848. godine.

²² PSPOT 2, str. 528, 531. i 532.

²³ PSPOT 1, str. 30-31, 36-37, 50, 67-68, 77-78, PSPOT 2, str. 522-533

²⁴ PSPOT 1, str. 51

Povelja kralja Bele IV iz 1225. godine

Ne smijemo, međutim, zaobići još jednu također važnu povelju koju neki povjesničari smatraju pretečom turopoljskog plemstva. Radi se o ispravi koju je 1225. godine²⁵ izdao kralj Bela IV. jednoj turopoljskoj obiteljskoj zadrugi i to Buduni i njegovoj braći Ivanu i Levči te članovima njihove zadruge Juraju, Ivanu, Pribislavu, Dopči, Rodušu i Koškutu i još nekima, a kojom ih je kralj Bela IV. zbog velikih zasluga oslobodio od obvezatne službe (obvezatne pripadnosti) Zagrebačkoj županiji (*castrum Zagradiense*) i tako „oslobođeni nižih službi neka uživaju u časnom društvu kraljevskih dužnosnika i koriste se plemićkim slobodama“²⁶. Izravni potomci Buduna i njegove braće kasnije će dokazivati svoja plemićka prava pozivajući se upravo na tu ispravu²⁷, no ona se nije odnosila na sve žitelje župe Turovog polja. Već 1228. godine, spominju se navedeni plemići u jednom kupoprodajnom ugovoru²⁸. Iz kasnijih isprava (1516. godine) saznajemo da su se potomcima Roduša smatrale obitelji Lacković i Modić iz Velike Mlake, potomcima Koškuta obitelj Košković iz Hrašća, a potomcima Levče obitelj Knezeković iz Mraclina²⁹.

Kad su 1466. godine plemići Dionizije Mikšić iz Donjeg Lukavca, Emerik Petrušavić iz Lomnice i Ivan Benedikt Jagnić iz Gornjeg Lukavca koji su kao potomci Budune i njegove braće zatražili od kralja Matijaša Korvina da im potvrdi privilegije koje im je 1225. godine dao kralj Bela IV, i u zahtjevu dodali da to traže u ime svih turopoljskih plemića, kralj Matijaš je tada ispravom od 15. listopada 1466. godine³⁰ to učinio u onom obliku kako su i zatražene, a da pritom nije spomenuo ispravu bana Nikole iz 1278. godine. Tridesetak godina kasnije potvrdu svojih privilegija zatražili za sebe, ali i za sve turopoljske plemiće župan Pavao Mahinčić iz Donje Lomnice, Benedikt iz Velike Mlake, Pavao iz Kurilovca i Nikola Drpić iz Plesa. Ban Ivaniš Korvin potvrdio je 7. kolovoza 1499. godine³¹ njihove privilegije pozivajući se na prethodno spomenutu ispravu kralja Matijaša iz 1466. godine. To su jedine do sada poznate isprave u kojima se spominje samo isprava kralja Bele IV iz 1225. godine kao temelj turopoljskog plemstva. Već u idućoj povelji koju je izdao kralj Vladislav 8. ožujka 1514. godine³² potvrđene su bile privilegije turopoljskim plemićima i to kako onima koji su se pozivali na ispravu kralja Bele IV. iz 1225. godine, tako i onima koji su se pozivali na ispravu

²⁵ PSPOT 1, str. 1, kao i PPOT 1, str. 237-238.

²⁶ „*ab obligatoria servitute castri Zagradiensis eximentes, liberati inferioris officii vinculo gaudeatur de honesta societate servientum regis et concessae libertatis nobilitas*“ (PSPOT 1, str. 1)

²⁷ vidi ispravu bana Ivana iz 1271. g. i kralja Stjepana V. iz 1272. g., PSPOT 1, str. 24-27.

²⁸ PSPOT 1, str. 3-5

²⁹ PSPOT 2, str. 348.

³⁰ PPOT 1, str. 457-459.

³¹ PPOT 2, str. 87.

³² PSPOT 2, str. 329-332.

kralja Žigmunda iz 1436, kojom je potvrđena valjanost isprave bana Nikole iz 1278. godine. Kao turopoljski plemići podjednako su dakle u toj ispravi spomenuti plemići kojima je Bela IV darovao plemstvo 1225. godine kao i bivši turopoljski jobagioni kojima je privilegije potvrdio ban Nikola 1278. godine odnosno kralj Ladislav IV. 1279. godine.

Dokaz da isprava Bele IV iz 1225. godine nije bila temelj za priznavanje plemićkog statusa ostalim Turopoljcima upravo je već spomenuta isprava bana Nikole iz 1278. godine u kojoj se potvrđuju stare slobode turopoljskih jobagiona. Kako je od izdavanja isprave kralja Bele IV. iz 1225. godine do isprave bana Nikole 1278. godine proteklo samo pedesetak godina, dakle tek jedan ljudski vijek, onda se stara prava i slobode ne mogu izvoditi iz relativno nedavne isprave kralja Bele IV. U saborskim zaključcima izričito stoji da se radi o slobodama koje su od davnine (*libertatum ipsorum antiquas*) uživali svi slobodni žitelji Turopolja (*universi iobagiones*) i ne navodi se nijedno ime niti potomci nijedne posebne obitelji. Stoga isprava Bele IV. iz 1225. godine nema za plemenitu općinu turopoljsku univerzalno značenje, kakvo joj neki povjesničari pripisuju. Rečena povelja kao ni kasnije kraljevske darovnice ili grbovnice pojedinim Turopoljcima (osobito u doba ratova s Turcima) nisu imale nikakav utjecaj na ustrojstvo plemenite općine turopoljske, premda su plemići, koji su bili počašćeni takvim kraljevskim povlasticama stekli veliki ugled i bili nositelji visokih dužnosti u Turopolju..

Iz knjige Plemenita općina turopoljska

Ivan Rožić

prisjednik plem. općine turopoljske

Kratice:

Dabinović - Antun Dabinović: *Hrvatska državna i pravna povijest*, NZ Maticе hrvatske, Zagreb 1990.,

HDA – Hrvatski državni arhiv, Sumarni inventar plemenite općine Turopolje Hrvatskog državnog arhiva o arhivskom fondu plemenite općine Turopolje, informativni prilog pod naslovom *Historijski podaci o tvorcu fonda*, Zagreb s. a. (godina nije navedena)

KLAIĆ 1-2 - Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knjiga 1. i 2., Nakladni zavod MH, Zagreb 1981.

KLAIĆ 3-5 - Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knjiga 3, 4. i 5., Nakladni zavod MH, Zagreb 1974.

KN Zagreb – Nada Klaić: Zagreb u Srednjem vijeku, Knjiga 1. Povijest Zagreba, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1982

PPOT 1 - 3 – Emilij Laszowski: *Povijest plem. općine Turopolja*, sv. 1, 2. i 3, Zagreb 1910.-1924.

PSPOT 1 - 4 - E. Laszowski: *Povijesni spomenici plem. općine Turopolja*, sv. I-IV, Zagreb 1904–1908.

Šišić - Ferdo Šišić: *Povijest Hrvata, Pregled povijesti hrvatskoga naroda 600.-1526.*, prvi dio, Marjan tisak, Split 2004.

TM - Trpimir Macan: *Povijest hrvatskog naroda*, Školska knjiga, Zagreb 1971.